

gent:

EEN MO(NU)MENTUM
VOOR DE KUIP

SBM
GENT
M M

EEN MO(NU)MENTUM VOOR DE KUIP

ER BEWEEGT WAT IN DE KUIP... MAAR IN WELKE RICHTING?

Vandaag wordt volop gewerkt aan beeldbepalende historische monumenten in de Kuip van Gent. Er worden restauraties uitgevoerd (Stadhuis, Sint-Niklaaskerk, Sint-Baafskathedraal, ...), faciliteiten of ruimtes toegevoegd (NTGent, Design Museum, Gravensteen, Sint-Baafskathedraal, Opera, ...), tijdelijke invullingen op poten gezet (d'Hane Steenhuyse, Duivelsteen, de kerk van het Caermersklooster, Ray tegen de Sint-Niklaaskerk, ...) of nieuwe bestemmingen gezocht (Sint-Annakerk, Vleeshuis, het Pand). Overal rijzen daarbij dezelfde vragen. Zijn die ingrepen wel nodig? Passen de voorgestelde invullingen in de historische context? Komt de erfgoedwaarde van de monumenten en de omliggende publieke ruimte niet onder druk? Doen we 't voor de Gentenaars of voor bezoekers? Wie is aan zet? Stedelijke actoren, publieke of private partners, Gentenaars of wijkbewoners? Wat pakken we eerst aan? En wat is de ruimere stedelijke visie op de ontwikkeling van de binnenstad? Kortom, wat is de toekomst van de Kuip en tot wat voor projecten leidt dit?

Dat we geregeld het antwoord schuldig moeten blijven, verraadt dat een ruimer perspectief ontbreekt. Voor een stad met zoveel waardevolle monumenten – waarvan er bovendien zoveel tegelijk aangepakt worden – is dat nochtans geen overbodige luxe. Een samenhangende visie kan tegemoet komen aan concrete vragen en noden in het gebied die impact hebben op de aanwezige monumenten. (welke ingrepen? waar? voor wie?). Het denkwerk kan ook de betrokkenheid van Gentenaars op de Kuip verhogen. We kunnen bewuster duurzame herbestemmingen en ingrepen plannen, afgestemd op de draagkracht van elk monument op zich. Bovendien kan de inzet op het historische stadslandschap en de monumenten van de Kuip ook een krachtige motor zijn voor een kandidatuur om in 2030 Europese Culturele Hoofdstad te worden.

LEREN DOOR ACHTEROM TE KIJKEN

De Kuip is het historische én mentale hart van Gent. De herkomst van de naam laat zich raden: het centrumgebied van de stad wordt door water omsloten: een lus van Leie, Schelde en Ketelvest, en de gedempte waterlopen van de Oude Houtlei en Ottogracht. Het is het Gent dat iedereen kent en waar de essentie van het publieke stedelijke leven is samengebald. De Kuip van Gent kwam traag en stapsgewijs tot stand. Maar er zijn ook duidelijke scharniermomenten geweest waarin planvorming en realisatie hand in hand gingen. Zo transformeerde de stad halfweg de 19e eeuw veel sneller en ingrijpender dan voordien: de middeleeuwse stad barstte met het slopen van de vesten,

letterlijk uit haar muren. Nieuwe infrastructures, voorzieningen, burger- en arbeiderswijken, stadsparken en stedelijke instellingen werden rondom – en dus buiten – de middeleeuwse stad ingepast. Maar die vernieuwingsslag betekende voor de ondernemende industriestad ook het momentum om het historische centrum te herdenken en te herwaarderen. Heel wat van onze belangrijke publieke gebouwen dateren dus niet toevallig uit die periode (het Gerechtsgebouw, de Aula, de Opera, enz.).

De start van de 20e eeuw bracht een volgende transformatie: in aanloop naar de wereldtentoonstelling van 1913 werd het *Plan Zollikofer De Vigne* opgemaakt. Het sneed op Haussmanniaanse wijze door het stadsweefsel. Bouwblokken werden (deels) gesloopt en vervangen door nieuwe burgerlijke panden. De middeleeuwse monumenten in de binnenstad werden ontdaan van aanbousels en kregen publieke ruimte rondom in de plaats. De figuur van de Gentse torenrij werd aangevuld met de Sint-Michielsbrug, het Posthotel op de Korenmarkt, de stadsschouwburg aan het Sint-Baafsplein en de vestiging van de Nationale bank aan het Maaseikplein. Ook de restauratie van het Gravensteen dateert uit die periode.

De aaneenschakeling van de centrumpleinen en de as naar het toenmalige Zuidstation vormden samen een nieuwe stedenbouwkundige figuur. Aldus kreeg een 'nieuwe' Kuip 'op middeleeuwse leest' ruim een eeuw geleden vorm. Er was een **alomvattende strategie die samenhang bracht tussen het niveau van de stedenbouwkundige structuur, de publieke ruimtes en de individuele monumenten.**

PROGRAMMA VOOR MONUMENTEN ÉN DE RUIMTE RONDOM

Die hernieuwde Kuip moest de stad opnieuw grandeur brengen en bezoekers en nieuwe stedelingen aantrekken. Het liep echter anders: na de Tweede Wereldoorlog transformeerde de binnenstad van een flaneerruimte tot een verkeersruimte. Het water werd gedempt, historische gebouwen raakten in verval, pleinen werden parking en de E17 snelweg landde in de jaren '70 met de fly-over in de binnenstad. Laat in de 20e eeuw startte de inspanning om dat tij te keren, en die loopt tot vandaag.

Dankzij circulatieplannen en parkeergarages onder de grote stadspanen (Vrijdagmarkt en Kouter) kwam het centrum terug vrij voor voetgangers, fietsers en openbaar vervoer. Ondertussen werden ook de Gras- en Korenlei aangepakt, centrumpleinen heraangelegd en de gedempte Nederschelde opnieuw opengelegd. Zo ontstond opnieuw meer en betere (herwonnen) publieke ruimte in het stadshart en een zeer groot autoluw gebied met plaats voor ontspanning, ontmoeting en evenementen. Maar het werk is onvoltooid: de recente transformatie heeft zich te eng gefocust op de publieke ruimte in de Kuip. Wat met al de monumenten in de binnenstad? En hun relatie tot de publieke ruimte rondom?

HELP, DE KUIP LOOPT OVER

Heraanlegprojecten voor pleinen, parken en straten maakten Gent een pak aantrekkelijker in de afgelopen decennia. Maar, een aantrekkelijke stad trekt veel volk aan. En dat zet die populariteit meteen onder druk. De publieke ruimte verliest langzaam haar publiek karakter. Soms is er gewoon te veel volk en te veel programma voor te weinig ruimte. Op koop-, feest- en eventdagen loopt de Kuip letterlijk over.

De recente gezondheids crisis toonde plots ook een andere kant: ons centrum werd leeg. Toen de belangrijkste publieksgerichte functies in die binnenstad tijdelijk on hold werden gezet, bleef de publieke ruimte verweesd achter. Dat toont hoe de functie van publieke gebouwen, maar zeker ook winkel-, woon- en horecapanden, de publieke ruimte mee opladen. Die interactie tussen interieurs en exterieurs kunnen we dus niet los zien van elkaar. Ruim een eeuw na de Wereldtentoonstelling hebben we opnieuw nood aan een visie over de omgang met het erfgoed. Deze visie omvat niet enkel de erfgoedobjecten op zich, maar vooral de samenhang tussen de historische cruciale publieke of publieksgerichte gebouwen en hun omliggende publieke ruimte.

Erfgoedzorg gaat niet over het bevriezen van de situatie op vandaag, laat staan op de reconstructie van een geperfectioneerde of geromantiseerde versie van het verleden, maar wel over het doordacht formuleren van een toekomstvisie voor die erfgoedomgeving vanuit een erfgoedperspectief; een visie waarin monumenten een actieve en brede rol opnemen in het functioneren van de Kuip.

DE KUIP BOVEN WATER HALEN

In de Kuip moeten we durven vooruitkijken door achterom te zien. Gebouwen veranderen. De stad verandert. Dus waarom zouden we niet mogen interveniëren in het verleden van een plek om het toekomstig potentieel ervan te onthullen? (Hier geldt het motto, “the best is yet to come”). Op voorwaarde dat we dat natuurlijk doen met voldoende respect voor dat erfgoed en vanuit de afweging van vier erfgoedwaarden: de cultuurhistorische waarde, de gebruikswaarde, de locuswaarde en de belevingswaarde. Deze waardering kan voorafgaand het kader scheppen via een beheerplan, maar evengoed kan deze waardering net gebeuren in een dialoog met de beoogde transformatie. Dat lijkt voor de Kuip de juiste benadering, net omwille van reeds lopende plannen en projecten. Erfgoedzorg zoekt dus naar een evenwicht en focust op het potentieel van het bestaande erfgoed. Dit zorgt ervoor dat monumenten met behoud van hun erfgoedwaarde ook actueel blijven voor het vervullen van hun toekomstige rol en functie binnen het stadswefsel. Behoud door ontwikkeling. Dat impliceert (soms moeilijke) keuzes. Het was in alle voorgaande tijdperiodes waarin de Kuip gestalte en betekenis kreeg niet anders.

Om het publieke karakter van de Kuip te garanderen moeten we ook iedereen durven betrekken. Ons historisch centrum behoort immers iedereen toe. De visie op de Kuip van Gent moet een gedeeld verhaal worden. Het is immers de plek die ons bindt en die van elke Gentenaar is. Gent heeft de afgelopen decennia een duidelijke koploperspositie verworven in Vlaanderen wat betreft burgerparticipatie. Niet per se omdat onze burgers

mondiger zijn dan in andere steden, maar wel omdat wij, als stedelijke overheid, hun stem verwelkomen. Gent heeft een participatieplatform opgebouwd om plannen ter discussie én bijsturing voor te leggen aan burgers. Hoewel de ruimtelijke vraagstukken complex zijn in de Kuip zal ook hier de dialoog met Gentenaren, van experts en gebruikersgroepen tot gewoon elke stadsbewoner, een centrale positie moeten krijgen.

DE KUIP OP DE TEKENTAFEL

Een masterplan voor de Kuip schetst dus een lange termijnvisie voor het gebruik van het historisch patrimonium van Stad Gent en al haar partnerorganisaties binnen de Groep Gent, en voor het gebruik van de omliggende publieke ruimte. Een visie waarmee heldere keuzes gemaakt worden maar die ook ruimte open laat voor later. Het plan geeft een beeld van de toekomstmogelijkheden. Het geeft aan welke stappen nodig zijn om tot een effectieve herbestemming te komen en welke financiële keuzes daarmee gepaard gaan. Zo vormt het masterplan de basis voor concrete projecten, voor herbestemming en restauratie en voor de aanleg van het openbaar domein.

Op tafel ligt een niet-limitatieve lijst gebouwen en publieke ruimtes binnen een losse afbakening van de Kuip: een gebied dat begrensd wordt door de loop van de Leie, Schelde en Ketelvest in de binnenstad, maar evenzeer door de aanpalende historische stadsdelen zoals het Patershol, Prinsenhof, Elisabethbegijnhof of Machariuswijk. Voor die gebouwen en plekken zal het

inhoudelijk op hoofdlijnen uitspraak doen en samenhang zoeken in bestemming en functie, de concrete bouw- of renovatie-ingreep, het beheer en eigenaarschap, en de programmering en inrichting:

- **BESTEMMING/FUNCTIE** Heel wat bouwkundig waardevol patrimonium in eigendom van de Groep Gent heeft ooit al (deels) een nieuwe functie gekregen of zal die in de nabije toekomst krijgen. Het duurzaam herbesteden van deze gebouwen vergt een planmatige en doordachte aanpak. Dit betekent dat er afstemming moet zijn met ander stadspatrimonium en de functies die we daarin voorzien.
- **BOUW/RENOVATIE** Voor ons erfgoed moeten we zorg dragen. De bouw- en restauratiestrategie omvat een beheers- en restauratietraject al dan niet gekoppeld aan nieuwe ingrepen of uitbreidingen;
- **EIGENAARSCHAP/BEHEER** Ook de financiële realiteit vergt keuzes en prioritering. Soms blijkt de Stad niet in staat het beheer te dragen of gebruik te faciliteren. De draagkracht van de publieke middelen van een stadsbestuur zijn niet onbeperkt om duurzaam beheer en gebruik van alle monumenten te faciliteren. Voor sommige gebouwen biedt een andere eigenaar misschien een goede toekomst binnen de globale visie. Maar ook: een aantal gebouwen zijn onlosmakelijk met onze geschiedenis en met het stedelijk beleid verbonden. Voor die gebouwen hebben we de absolute verantwoordelijkheid om ze vandaag en in de toekomst toegankelijk te houden. Dit vergt een gerichte vastgoedstrategie die ook andere vormen van beheer, gebruik of eigenaarschap toelaat (via open oproepen, concessies, zakelijke rechten, verkoop, enz...).

- **INRICHTING/PROGRAMMERING** De publieke ruimte moet de functie van een publiek gebouw ondersteunen, maar tegelijk ook andere functies toelaten die op dat openbaar domein geprogrammeerd worden. Het plan moet dus uitspraken doen over het gebruik (tijdelijk of permanent) van de publieke ruimte en over de daarbij horende (her)inrichting van die ruimte.

Het masterplan de Kuip kent een tienledige ambitie:

1. **VERTREK VAN DE ACTUELE CONTEXT ALS INSTEEL VOOR HERGEBRUIK EN HERBESTEMMING.** Analyseer de erfgoedwaarde, bouwfysische toestand en de ruimtelijke inbedding van elk gebouw op basis van beschikbare informatie. Dit om plaats en betekenis van elk gebouw in zijn omgeving te begrijpen.
2. **ZOEK NAAR INVULLINGEN DIE HET EIGEN HISTORISCH PATRIMONIUM OPNIEUW EEN MAATSCHAPPELIJKE BETEKENIS GEVEN.** Kies voor functies die door een gemeenschapsvormende betekenis de ruimtelijke samenhang, het functioneren van de wijk/buurt versterken en de erfgoedwaarden een toekomst geven. Geef ook mogelijkheden en opties voor tijdelijke invullingen weer.
3. **ONDERZOEK OP DE STEDENBOUWKUNDIGE SCHAAL DE RUIMTELIJKE SAMENHANG** tussen verschillende historische gebouwen en de mogelijke en wenselijke programma's. Doe uitspraken over de omgevende publieke en gebouwde ruimte. Geef het kader aan voor ingrepen in het patrimonium en in de omgevende publieke ruimte.
4. **BRENG WEL NODEN, OPPORTUNITEITEN EN NOODZAKELIJKHEDEN IN KAART.** Dat maakt afgewogen keuzes in de toekomst een stuk eenvoudiger.

De Kuip van Gent is hét centrum van deze stad. Een ruimte van en voor alle mogelijke gebruikers. Een stedelijke ruimte met een onschatbaar verleden maar evengoed een cruciale toekomst. Hier, in het hart van de stad, kiezen we hoe we richting willen geven aan Gent. Hier tonen we wat voor stad we willen zijn.

Het masterplan moet een antwoord bieden op een aantal opgaves waar we vandaag gelijktijdig voor staan maar die we nog steeds versnipperd opnemen.

5. **FOCUS OP DE BELANGRIJKSTE EIGEN PUBLIEKE ERFGOEDGEBOUWEN IN DE KUIP.** Breng hiërarchie aan. Niet alle historische gebouwen vormen de primaire focus van dit onderzoek maar 'nevengebouwen' kunnen wel dienen om een aantal vraagstukken op te lossen.
6. **AMBIËER EEN VISIE EN STRATEGIE OP HOOFDLIJNEN.** Maak geen kant-en-klaar plan dat elk gebouw een bestemming geeft en de openbare ruimte daar naadloos op laat aansluiten, maar zet in op een visie voor de hele Kuip. In een vervolgstap zal per gebouw een verdere gedetailleerde uitwerking op projectbasis nodig zijn.
7. **BESTENDIG JUISTE KEUZES.** Met een aantal historische gebouwen zit het al snor. De huidige functies en het gebruik kloppen. Geef deze monumenten binnen het masterplan dan toch een geconsolideerde bestemming. Dat maakt het plan zuiver. En vergeet de openbare ruimte daarrond niet. Mogelijk zijn daar wel extra noden. Neem ze daarom mee in het totaalverhaal.
8. **LEVER EEN KADER VOOR PRIORITERING AAN VOOR RESTAURATIEDOSSIER** en een overzicht van acties van verschillende aard en omvang (subsidies, andere invulling, tijdelijke initiatieven, verkoop, nieuwe programma's...).
9. **LEVER EEN PROJECT- EN PROCESLOGICA AAN VOOR DE COÖRDINATIE** van alle lopende en geplande projecten en de inzet van personeel, middelen en vastgoed voor de herwaardering van de Kuip.
10. **MAAK DIT PLAN OP IN DIALOOG MET DE GENTENAREN**, niet zozeer om protest achteraf te vermijden, maar vanuit de overtuiging dat de Kuip de stedelijke ruimte bij uitstek is van alle Gentenaars.

Dit pamflet is het resultaat van periodieke dialoog tussen de Dienst Stadsarcheologie en Monumentenzorg, de Dienst Stedenbouw en Ruimtelijke Planning en het Team Stadsbouwmeester als reactie op steeds terugkerende ad hoc vragen en projecten voor erfgoedsites en gebouwen in de Kuip van Gent. Ook de diensten Cultuur en Historische huizen binnen het Departement Cultuur, en de diensten Themagebouwen en Vastgoed binnen het departement Facility Management werden hierbij betrokken. Dit pamflet opent dialoog met andere stadsinterne maar ook externe stakeholders. Het verder organiseren van de gesprekken vergt een eigen strategie: hoe kunnen we best andere experten, overheden, actiegroepen, strategische eigenaars en initiatiefnemers bij een ruime visie op de Kuip van Gent betrekken?

Met dit pamflet roepen we op tot een breed traject voor het stadshart. We hebben nood aan een gedragen en ambitieuze visie en gemeenschappelijke doelen. Die kunnen een kwalitatieve toetssteen vormen in de transitie van het volledige gebied op korte en lange termijn. Ondertussen blijven we als Stad met de 'lopende projecten' aan de slag. Ambitieuze langetermijnplannen mogen acties ten aanzien van het erfgoed en de publieke ruimte niet in de weg staan, maar omgekeerd mogen die acties ook geen voorafname doen op een bredere visie, of die zelf onmogelijk maken. Daarom vragen we

- om de initiatiefnemers van dit pamflet te betrekken bij lopende of geplande studies in de Kuip,
- om een overlegplatform, met politieke en ambtelijke sponsor op te richten voor verdere stadsinterne dialoog,
- om een proces te lanceren voor de opmaak, inclusief participatief traject, van een visie op de Kuip én stellen we voor we om, waar nodig en in dialoog met het stadsbestuur, ingrepen met een fundamentele impact op het stadslandschap van de Kuip uit te stellen mochten ze een visie op de Kuip mogelijks ondergraven.

EEN NOLLI-KAART VOOR GENT

De Kuip is een uniek historisch stadslandschap. De monumenten zijn daarbij veel meer dan een decor. Ze bepalen het programma, de beleving, de waarde, het gebruik, en uiteraard ook de aanblik van het stadscentrum. De Kuip herkent als herinterpretatie van het Nolli-plan (uitgewerkt door Giambattista Nolli voor Rome tussen 1736-1748) toont de samenhang tussen de publieke interieurs (van stadsgebouwen en ander historisch patrimonium) met de publieke ruimte (van straten, pleinen en parken). Die grafische weergave illustreert treffend hoezeer de interieurs van onze monumenten deel uitmaken van het publieke gebruik én de beleving van het stadswefsel. De samenhang tussen de publieke ruimte en de publieke erfgoedgebouwen biedt kansen voor ontvangst en ontmoeting, voor het maken van een open, gedeelde en aantrekkelijk stad.

CARTOGRAFIE Ellen Verbiest — GRAFISCHE VORMGEVING Specht Studio — FOTOGRAFIE Olmo Peeters
TEKST Team Stadsbouwmeester ism Dienst Stadsarcheologie en Monumentenzorg en Dienst Stedenbouw en Ruimtelijke Planning
V.U. Mieke Hullebroeck Algemeen directeur Stadhuis Botermarkt 1, 9000 Gent — januari 2022